

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ МОЛОДШОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Статтю присвячено вивченню структури професійної культури медичного фахівця молодшої кваліфікації. Було встановлено, що професійна культура являє собою єдність і взаємозв'язок усіх компонентів і завжди виступає як цілісність, саме в цьому полягає її принципово важлива особливість. Разом з тим, моральна (духовна) складова професійної культури, що відображає специфічні цінності, норми і відносини, що регулюють професійну поведінку, спілкування і діяльність суб'єкта, є підвалинами професійної культури, тому що саме вона висуває представникам професійних співтовариств систему моральних вимог, що є особливо актуальним для медичних працівників.

Ключові слова: професійна культура, професійна культура медичного фахівця молодшої кваліфікації, структура професійної культури.

Постановка проблеми. Основна мета сучасної середньої професійної освіти – відповідність актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, підготовка різнобічно розвинутої особистості, громадянина своєї країни, здатного до соціальної адаптації в суспільстві, професійної трудової діяльності, самоосвіти, самовдосконалення та самореалізації. Саме тому нині різко підвищився попит на кваліфіковану творчу конкурентоспроможну особистість, здатну адаптуватися в сучасному динамічно мінливому світі до принципово нових підходів щодо вирішення поставлених завдань.

Підготовка висококваліфікованих медичних фахівців молодшої кваліфікації безпосередньо залежить від формування професійної культури в стінах закладу освіти, від взаємодії освітніх послуг медичного училища (коледжу) з інститутами ринку праці, громадськими організаціями, яке засноване на реалізації інтересів всіх сторін.

Ураховуючи, що культура являє собою складне соціальне явище, філософи, соціологи і психологи розробили низку підходів до розгляду сутності культури, серед яких: аксіологічний, системно-структурний, функціональний, семіотичний, пракиологічний. Слід зазначити, що перераховані підходи не розглядаються як альтернативні, протилежні або взаємовиключні. Всі вони мають право на існування, оскільки припускають вивчення окремих сторін культури у відповідності до різних сторін суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Зазначимо, що розуміння сутності культури як філософської категорії розглядається у працях багатьох вчених, серед яких: Е. Баллер, С. Газман, В. Давидович, С. Іконнікова, Є. Ільєнков, О. Кудін, Є. Маркарян, В. Межуєв, П. Саух, Е. Соколов та ін. Розкриттю загальних основ розвитку професійної культури присвятили свої роботи такі науковці: Н. Крилова, Н. Ничкало, В. Правоторов, Т. Саломатова, О. Смирнова, Г. Соколова та ін. Специфіку та завдання професійної культури досліджували: О. В.

Аніщенко, Г. О. Балл, С. Я. Батишев, В. Ю. Стрельніков та ін. Механізми, тенденції й умови формування окремих компонентів професійної культури досліджували вчені: Є. Артамонова, Б. Братусь, Н. Щуркова (духовної культури), Н. Крилова, Г. Тарасова (морально-естетичної), Н. Ліфінцева (професійно-психологічної), Г. Сагач, С. Сарновська (комунікативної). Увагу дослідників привертало питання медичної етики та її поєднання з професійною культурою. Медичну етику досліджували: Ю. Віленський, А. Грандо, Н. Касевич, В. Москаленко, П. Назар, Н. Пасечко, М. Попов, І. Сенюта та ін.

Вирішення проблеми формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації вимагає розгляду структури професійної культури. **Мета статті:** проаналізувати з позицій різних науковців структуру професійної культури та охарактеризувати її компоненти у світлі досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дозволив виявити, що в науковий обіг поняття «професійна культура» було введено В. Подмарковим [6], який розглядав професійну культуру як комплексний феномен, у змісті якого він виділив такі складові:

- специфічні для певного виду професійної праці знання про його зміст, завдання та вимоги до людини;
- знання конкретних виробничих ситуацій, організаційних зв'язків та їх виконавців [6].

Поняття «професійна культура» в різний час аналізувалося з позицій різних концепцій і підходів: аксіологічного, антропологічного, гуманістичного та ін. Нині, як показує вивчення численних праць, феномен професійної культури досліджують з позицій діяльнісного підходу. Прихильники цього підходу спільні у баченні професійної культури як міри якості діяльності людини в суворих межах її професії, в якій вона відчуває себе досить впевнено, вільно, комфортно, розкріпачено.

На позиціях діяльнісного підходу у визначенні сутності професійної культури стоїть І. Модель. Учений розуміє її як рівень оволодіння професійною гру-

пою в цілому та окремими її членами специфічним видом трудової діяльності в будь-якій сфері суспільного виробництва. Виступаючи в такій якості, професійна культура служить способом і мірою формування та реалізації соціальних сил суб'єкта діяльності [5].

У світлі досліджуваної проблеми цікавим є трактування поняття «професійна культура» Б. Срасова. Професійна культура, на думку вченого, являє собою комплекс теоретичних знань, практичних умінь і навичок, притаманних певному виду праці, сукупність норм, правил і моделей поведінки людей в умовах виконання специфічної діяльності. У структурі професійної культури, як вважає вчений, активно взаємодіють два аспекти – консервативний, звернений до минулого, який забезпечує зв'язок з цим минулим, і творчий аспект, спрямований в майбутнє: на створення нового продукту, нових цінностей [1].

Сутність ключового поняття слід розглянути на засадах системного підходу у зв'язку з тим, що професійну культуру ми досліджуємо в системі загальної культури як її підсистему, що має будову аналогічну до будови системи загальної культури, враховуючи, що змістовно загальна культура значно багатша, адже вона розгалужується завдяки різним типам культур, що увійшли до її складу, в тому числі і професійної культури. Крім цього, до складу загальної культури увійшли різні суб'єкти загальної та професійної культур. Так, рівноправними суб'єктами загальної культури виступають суспільство, соціальна група, особистість. Натомість носіями професійної культури може бути лише окрема професійна група та її члени.

Разом з тим, за аналогією структури загальної культури, в структурі професійної культури також виділяються різні, відносно самостійні види професійної культури, об'єднані в одну систему своєю приналежністю до певного виду професійної діяльності. Це такі види, як методологічна, дослідницька, духовно-моральна культура, культура міжнародних відносин і професійного спілкування, мовна, технологічна, управлінська, діагностична, рефлексивна, проектна, інноваційна та інші види культури. Вони, в свою чергу, також мають системну структуру і внутрішню організацію, в якій окремі елементи знаходяться в логічному взаємозв'язку і взаємодії. На нашу думку, в комплексі складових видів професійної культури можна виділити так звані інваріантні види, властиві професійній культурі взагалі, не зважаючи на приналежність до тієї чи іншої професії, і варіативні види, наявність яких визначається особливостями конкретної професії.

Аналіз досліджень проблеми формування професійної культури дозволив виявити концепцію, на засадах якої можливо виявити сутність будь-якого типу або виду культури, в тому числі і професійної. Ця концепція передбачає розгляд конкретного типу

культури як показника рівня наявного розвитку реального суб'єкта конкретного виду діяльності. Відповідно, професійну культуру майбутнього медичного фахівця середньої кваліфікації можна розуміти як якісний рівень його гармонійного розвитку, міру прояву єдності професійної свідомості та рівня професійної майстерності в процесі здійснення професійної діяльності. Специфічні норми, вимоги, правила, що визначають модель поведінки і діяльності людей в конкретній професії, складові професійної культури організовані в систему, що має відносно замкнений характер.

Отже, науковці пропонують розглядати структуру професійної культури з різних підходів.

Перший підхід (обмежувальний) припускає, що структура професійної культури представлена лише професійними знаннями, вміннями, навичками і загальною культурою фахівця. Цей підхід не відповідає розумінню культури як складного багатокомпонентного феномена. Згідно другого підходу (І. Модель), у структурі професійної культури представлено дві сторони – праксеологічну (професійні навички, вміння, знання, професійна свідомість, світогляд) і духовну, компонентами якої виступають професійна мораль і професійна етика [5].

Безперечно, професійна культура являє собою єдність і взаємозв'язок всіх компонентів, а їх поділ є лише умовним при теоретичному вивченні культури. У практичній діяльності працівника професійна культура завжди виступає як цілісність, саме в цьому полягає її принципово важлива особливість. Разом з тим, слід зазначити, що моральна (духовна) складова професійної культури, що відображає специфічні цінності, норми і відносини, що регулюють професійну поведінку, спілкування і діяльність суб'єкта, є підвалинами професійної культури, оскільки саме вона висуває представникам професійних співтовариств систему моральних вимог, що є особливо актуальними для медичних працівників.

Розглядаючи структуру професійної культури медичного фахівця молодшої кваліфікації, ми дотримуємося другого підходу, виходячи з переконання, що професійна культура представника конкретної професії носить цілісний характер і являє собою непероршну єдність складових. Тільки наявність обох складових – духовної і праксиологічної, з яких духовна складова, що включає професійні цінності, норми і відносини, моральні вимоги до представників медичної професії, виконує базисну, системоутворюючу і регулюючу функції, дозволяє говорити про сформовану професійну культуру медичного працівника.

У світлі досліджуваної проблеми для нас актуальними є наукові узагальнення В. Сластьоніна та І. Ісаєва, що вивчали професійну культуру вчителя [7]. Вченими обґрунтовано дослідження культури в трьох аспектах, а саме: вироблення людством духовно-

моральних і матеріальних цінностей; особливого способу людської діяльності, процес творчої самореалізації та самоактуалізації потенційних можливостей людини. Вчені запропонували досліджувати феномен професійної культури з позицій аксіологічного, технологічного та особистісно-творчого підходів.

Особливості вивчення аксіологічного аспекту професійної культури пов'язані з притаманними різним видам людської діяльності особливості цілей і мотивів діяльності, оцінки її результатів, індикаторів і методів, необхідних для такого оцінювання. Відповідно до аксіологічного аспекту педагогічний процес повинен бути організований таким чином, щоб формувати професійно-етичні та духовно-моральні цінності майбутнього спеціаліста.

Процес вивчення технологічного аспекту професійної культури передбачає бачення культури як особливого способу, методу діяльності людини, яка має загальну форму в структурі культури, надаючи їй визначеності. Самі явища культури і діяльності перебувають у взаємозв'язку і взаємозумовленості, про що свідчить історичний аналіз їх походження. Саме поділ видів праці сприяв розвитку культури. І, з іншого боку, сама культура являє собою універсальну характеристику діяльності, яка визначає траєкторію розвитку різних видів людської діяльності, її специфічні риси і призначення. Відповідно, особистість повинна оволодівати культурою, водночас опановуючи технології і способи практичної діяльності.

На думку І. Ісаєва [4] і В. Слестеніна [7], дослідження професійної культури в особистісно-творчому аспекті передбачає врахування об'єктивно існуючого зв'язку особистості і культури. Особистість, як відомо, є носієм культури. Становлення і розвиток особистості відбувається в процесі інтеріоризації та об'єктивації культурних цінностей і досягнень людства. Водночас, особистість сама вносить щось нове в культуру, тим самим сприяє її розвитку і збагаченню. Таким чином, освоєння особистістю культури передбачає її творчий розвиток.

І. Зимня обгрунтувала показники, за якими здійснюється класифікація компонентів професійної культури. Вчена виділила три блоки-рівня в структурі професійної культури [3].

Перший рівень – базовий. Він включає базові розумові операції, які властиві нормально розвиненій людині (інтелектуально-забезпечуючий рівень професійної діяльності). Даний блок передбачає, що в результаті навчання в установі професійної освіти студент повинен мати сформовані, що найменш, на базовому рівні розумові дії аналізу, синтезу, зіставлення, порівняння, прийняття рішення, прогнозування та ін.

Наступний блок-рівень – особистісний, що містить якості, які повинні бути сформовані у професіонала, основними з яких є відповідальність за

якість та результати праці, організованість, цілеспрямованість.

Блок-рівень «соціальний» забезпечує життєдіяльність людини та її взаємодію з оточуючими людьми, трудовим колективом. Відповідно цьому блоку фахівець повинен вміти будувати своє життя за принципами здорового способу життя, керуватися правами і обов'язками громадянина, дотримуватися в діяльності та поведінці цінностей буття, культури, соціальної взаємодії, проектувати і реалізовувати траєкторію свого особистісного та професійного розвитку і вдосконалення, інтегрувати набуті знання і застосовувати їх для вирішення життєвих і професійних завдань. Професіонал повинен уміти співпрацювати з людьми, підпорядковуватися і водночас бути організатором, здійснювати спілкування державною та іноземною мовами, знаходити вирішення різних ситуацій, творчо підходити до вирішення професійних і життєвих завдань. Важливою є також здатність фахівця знаходити, опрацювати і перетворювати професійну інформацію.

Останній блок – професійний – необхідний для адекватного здійснення професійної діяльності. У процесі професійної підготовки майбутній фахівець повинен навчитися вирішувати конкретні професійні завдання, що стосуються спеціальних проблем (виробничо-технічних, проектних, дослідницьких і та ін.) [3].

Зміст професійної культури, на думку І. Зимньої, об'єднує декілька значних складових, найважливішими з яких є словник базових понять, необхідних для професійної діяльності («доктринальне ядро знань»), вміння побачити і усвідомити професійну ситуацію і перевести її в професійну задачу, ціннісне ставлення до здобутих знань, вміння використовувати методи і засоби, які складають технологію професійної діяльності, готовність до саморозвитку та самовдосконалення [3].

Логіка започаткованого дослідження спонукає розглянути позицію Г. Железовської та Т. Трет'якової щодо змістовного наповнення структурних компонентів професійної культури, яке конкретизується з урахуванням специфіки певної професії. На думку вчених, виділення професійної культури як обов'язкової характеристики представників певної професійної спільноти являє собою результат розподілу праці, що призвів до виокремлення певних видів спеціальної діяльності. На цих засадах дослідники дійшли висновку, що професійну культуру можливо розглядати як комплекс цінностей, що виступають регуляторами професійної діяльності (аксіологічний компонент); як спосіб, інструмент професійної діяльності (технологічний компонент); як концентроване вираження особистості професіонала (особистісний компонент) [2].

За Г. Железовською і Т. Трет'яковою, аксіологічний компонент являє собою комплекс сталих цінностей у сфері професійної діяльності, опано-

вуючи які, майбутній фахівець інтеріоризує, забезпечуючи їх значимість для себе.

Діяльнісний компонент професійної культури передбачає зв'язок особистості з виконанням певної діяльності і вирішенням задач, що виникають у процесі цієї діяльності.

Особистісний компонент професійної культури базується на розвинутій самосвідомості професіонала, на його здатності до особистісного та професійного самовизначення, сформованій Я-концепції [2].

Висновки. Професійну культуру можна визначити як сукупність світоглядних і спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, почуттів, ціннісних орієнтацій особистості, які проявляються у її предметно-трудої діяльності, забезпечуючи більш високу її ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ерасов Б. С. Социальная культурология / Б. С. Ерасов. - М. : Аспект Пресс, 2000. – 591 с.
2. Железковская Г. И. Формирование профессиональной культуры будущих инженеров ландшафтного дизайна: задачи, условия, принципы / Г. И. Железковская, Т. А. Третьякова. [Электронный ресурс]. – 2005. – Режим доступа: www.sgu.ru/faculties/physical/departments/itphysics/international2007/docs.
3. Зимняя И. А. Общая культура в системе требований государственного образовательного стандарта / И. А. Зимняя. – М. : ИЦ проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 66 с.

REFERENCES

1. Yerasov, B. S. (2000). *Sotsialnaya kulturologiya [Social Cultural Studies]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
2. Zhelezovskaya, G. I. (2005). *Formirovaniye professionalnoy kultury budushchikh inzhenerov landshaftnogo dizayna: zadachi, usloviya, printsipy [Formation of professional culture of the future engineers of landscape design: tasks, conditions, principles]*. Retrieved from: www.sgu.ru/faculties/physical/departments/itphysics/international2007/docs.
3. Zimnyaya, I. A. (1999). *Obshchaya kultura v sisteme trebovaniy gosudarstvennogo obrazovatel'nogo standarta [Common culture in the system requirements of the state educational standard]*. Moscow: ITS problem kachestva podgotovki spetsialistov [in Russian].

О. В. Яцук

СТРУКТУРА ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЦИНСКОГО СПЕЦІАЛІСТА МЛАДШОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Стаття посвящена изучению структуры профессиональной культуры медицинского специалиста младшей квалификации. Было установлено, что принципиально важной особенностью профессиональной культуры является единство и взаимосвязь всех ее компонентов. Профессиональная культура всегда выступает как целост-

Професійну культуру ми розглядаємо як базову складову змісту професійної підготовки майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації, що являє собою інтегративне і структуроване особистісне утворення майбутнього медичного фахівця молодшої кваліфікації, що включає професійні знання, практичні вміння, професійно значущі якості особистості, єдність освоєння змісту спеціальних і додаткових компонентів трудової діяльності, які сприяють конкурентоспроможності майбутнього фахівця в умовах сучасного виробництва.

Обраний нами напрям дослідження, на наш погляд, має своє продовження у вивченні проблеми формування професійної культури майбутнього медичного фахівця молодшої кваліфікації.

4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. Уч. пособ. для вузов / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 207 с.
5. Модель И. М. Профессиональная культура политика (методологические проблемы): автореф. дис. ... д-ра полит. наук: 23.00.01 / И. М. Модель; Рос. акад. наук, Уральск. отделение, Ин-т философии и права. – Екатеринбург, 1994. – 47 с.
6. Подмарков В. Введение в промышленную социологию В. Подмарков. – М. : Прометей, 1972. – 241 с.
7. Слостенин В. А. Диагностика профессиональной пригодности молодежи к педагогической деятельности / В. А. Слостенин. – М.: Прометей, 1991. – 143 с.

4. Isayev, I. F. (2002). *Professionalno-pedagogicheskaya kultura prepodavatelya. Uch. posob. dlya vuzov [Professional pedagogical culture of the teacher. Textbook for high schools]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
5. Model, I. M. (1994). *Professionalnaya kultura politika (metodologicheskiye problem)*. [Professional culture policy (methodological issues)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Yekaterinburg [in Russian].
6. Podmarkov, V. (1972). *Vvedeniye v promyshlennuyu sotsiologiyu [Introduction to Industrial Sociology]*. Moscow: Prometey [in Russian].
7. Slastenin, V. A. (1991). *Diagnostika professionalnoy prigodnosti molodezhi k pedagogicheskoy deyatel'nosti [Diagnosis suitability youth to teaching]*. Moscow: Prometey [in Russian].

ность. Вместе с тем, моральная (духовная) составляющая профессиональной культуры, отражает специфические ценности, нормы и отношения, регулирующие профессиональное поведение, общение и деятельность субъекта. Моральная составляющая является основой профессиональной культуры, так как именно она выдвигает представителям профессиональных сообществ систему моральных требований, что особенно актуально для медицинских работников.

Ключевые слова: профессиональная культура, профессиональная культура медицинского специалиста младшей квалификации, структура профессиональной культуры.

O. V. Yaschuk

STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF A MEDICAL SPECIALIST OF A START-UP QUALIFICATION LEVEL

The analysis of studies of the problem of the professional culture formation revealed a concept on the basis of which it is possible to identify the nature of any type or kind of culture, including a professional one. This concept provides for considering a specific type of culture as an indicator of the level of actual development of the real subject of a specific type of activity. Accordingly, the professional culture of a future medical specialist of a start-up qualification level can be understood as the qualitative level of his (her) harmonious development, show of unity of the professional consciousness and the level of the professional excellence in the process of carrying out a professional activity. Specific norms, requirements and rules that define a model of behavior and activities of people in a particular profession and professional culture components are organized in a system that has a relatively closed nature. The structure of the professional culture is regarded by scientists with different approaches. The first approach (restrictive) suggests that the structure of the professional culture is represented only by professional knowledge, abilities, skills and general culture of a specialist. This approach is inconsistent with the understanding of culture as a complex multicomponent phenomenon. According to the second approach in the structure of the professional culture there are two directions – praxeological (professional skills, abilities, knowledge, professional consciousness and worldview) and a spiritual one, the components of which are professional morality and professional ethics. Professional culture is a unity, an interrelation of all components, and it always acts as a unity, and this is its essentially important feature. Alongside with that a moral (spiritual) part of the professional culture that reflects specific values, norms and relations that govern professional behavior, communication and activity of the subject, is the basis of the professional culture, because it provides the representatives of professional societies with a system of moral requirements that is particularly relevant for medical specialists. In the article the essence of the key concept “professional culture” is considered on the basis of a systematic approach, the structure of the professional culture of a specialist has been analyzed from a perspective of the following scientists: V. Podmarkov, I. Model, V. Slastyonin, I. Isaev, I. Zymova, B. Yerasov, G. Zhelezovska, and T. Tretyakova.

Keywords: professional culture, professional culture of a medical specialist of a start-up qualification level, and structure of the professional culture.

Подано до редакції 03.06.14
